

УСТАВ ОЛЬЩАНСКОГО ШКОЛЬНОГО ОБЩЕСТВА ПОТРЕБИТЕЛЕЙ «РОДНАЯ ЖИЗНЬ»

Вступна стаття

Ідея впровадження кооперації в школу вперше виникла в Англії – на батьківщині кооперативного руху¹ [1, 10; 9, 11; 12, 229].

У 1898 р. під час проведення чергового кооперативного з'їзду в Лондоні відбулася нарада, присвячена просвітній діяльності кооперативів, після якої почали активно організовуватися кооперативні курси для дітей. За свідченнями вітчизняного теоретика і організатора шкільної кооперації Б. Ржепецького, на початку ХХ століття англійські кооперативи мали детально розроблені програми своєї культурно-просвітньої діяльності, метою якої виступало формування кооперативного світогляду, кооперативних навичок шляхом ознайомлення слухачів з історією, теорією і основними принципами кооперативного руху, а також з політичною економією, історією промисловості і з державним устроєм [9, 11-12].

У Франції створення ошадних кас школярів передувало утворенню товариств взаємодопомоги. Лише у 1881 році в учнівському середовищі почали створюватися товариства взаємодопомоги, метою діяльності яких було накопичення заборезень на випадок хвороби і старості. Перша така каса виникла у 1881 році в Парижі і мала назву «Шкільне муніципальне товариство взаємодопомоги ХІХ округу». Відомий російський теоретик кооперації В.Ф. Томоліанц зазначав, що у 1906 р. в Бордо було засновано «Національну Спільку Шкільних товариств взаємодопомоги». Метою її діяльності була організація департаментських спілок шкільних товариств, проведення агітаційно-просвітньої роботи серед молоді. Спількою було засновано «Позашкільні товариства взаємодопомоги» і «Лісоводні товариства школярів». Ці товариства під керівництвом лісника обсаджували деревами громадські землі, а в нагороду отримували гроші, що розподілялися між членами. Такі товариства набули широкого поширення [11, 4-7].

У Бельгії шкільні товариства взаємодопомоги були відкриті у школах в 1896 році, а в жовтні 1900 р. вони утворили в м. Турно федерацію, у складі якої у 1908 р. діяло 332 товариства (60, 638 членів). Бельгійська федерація займалася постачанням правління союзних товариств канцелярським приладдям і сприянням у веденні бухгалтерських книг. Федерація вела пропаганду проти вживання спиртних напоїв, домагалася введення в школи викладання принципів поміркованості, передбачливості і кооперації [11, 7-8].

Аналізуючи виникнення шкільних кооперативних товариств в Італії Б. Ржепецький відзначає, що вони, у першу чергу, постали завдяки наслідуванню позитивного досвіду бельгійських організацій [9, 22]. Так перше шкільне товариство в Італії виникло у 1903 р. в місті Анконі, проте, це був поодинокий випадок, а свого подальшого розвитку шкільні кооперативи набули після з'їзду кооператорів у 1908 р. у результаті широкої пропаганди шкільної взаємодопомоги. А у 1910 р. міністр земельних справ та відомий кооператор Райнері видав закон, що регламентував шкільні товариства взаємодопомоги. Друге велике товариство в Італії існувало в Венеції, воно було засноване у 1907 р., мало 21 секцію і 3000 членів. У Римі 1909 року було засновано товариство «Римська шкільна взаємодопомога». У 1914 р. вона мала 47 філій і 2476 членів. Товариства засновували постійні колонії біля моря і в горах та відправляли туди на лікування та оздоровлення своїх хворих членів. Згідно з вищезазначеним законом 1910 року, всі шкільні товариства взаємодопомоги склали «Національну Федерацію», осередок якої знаходився в Римі. Крім шкільних товариств взаємодопомоги, в Італії були поширені кооперативи споживчого характеру. Перший такий кооператив було засновано у 1892 році в м. Леньяно. «Національна ліга Італійських кооперативів» розробила зразковий статут шкільних кооперативів. Крім того, в Італії, за прикладом Франції, були розповсюджені «Лісоводні товариства» [9, 22-26].

Оригінальний характер мала шкільна кооперативна організація в США. Там вона розвинулася у формі різноманітних клубів або спілок, подібних до сільськогосподарських товариств. Уряд і громадськість Сполучених Штатів, розуміючи значення і користь для держави поширення сільськогосподарської свідомості серед школярів, надали цій справі державного характеру. Так, організацією шкільних клубів опікувалися такі поважні інституції, як Департамент Хліборобства та Бюро скотарської промисловості. Перші шкільні сільськогосподарські спілки було засновано Департаментом хліборобства близько 1910 року – у північних штатах, а близько 1914 – у південних. У 1915 р. членів – школярів спілок налічувалося понад 250000. Для організації діяльності шкільних кооперативів призначалися шефи – організатори та їхні помічники, які відповідали за певні сфери діяльності. Їм допомагали сільськогосподарські школи, товариства, а головним чином сільські учителі, які в Америці були справжніми провідниками культури серед народу. Отже, в Америці діяли такі шкільні товариства: 1) товариства – клуби для вирощування культури

¹ У 1844 р. у м. Рочдель на півночі Англії було організовано перше в світі споживче товариство [1, 229].

кукурудзи; 2) клуби для виготовлення консервів; 3) клуби для розведення свиней; 4) клуби птахівництва [9, 26-35; 11, 14-39].

Отже, за кордоном шкільна кооперація досягла значного розвитку, що, у першу чергу, пояснюється тим, що громадськість і органи державної влади поставилися до цієї справи надзвичайно уважно: в одних державах були видані спеціальні закони для шкільних кооперативів, в других – держава через свої інститути допомагала їхньому створенню. В Україні, на противагу розвиненим зарубіжним країнам, справа шкільної кооперації не підтримувалася з боку держави. Характеризуючи стан розвитку шкільної кооперативної справи в Російській імперії Б. Ржепецький писав: «Годі було чекати від «поліцейської» Росії якоїсь допомоги шкільним кооперативам, хіба крім тієї, що уряд допомагав кооператорам сидіти по в'язницях і гинути у сибірських пустелях... Не було допомоги від громадянства, бо та частина громадянства, яка підтримувала владу, хутчію би дозволила ввести в школу навчання пияцтва, ніж кооперацію» [9, 36]. Незважаючи на значні перешкоди, із розвитком кооперативного руху в Росії та на Україні передові представники громадськості розпочали справу шкільної кооперації. Першу згадку про організацію шкільних кооперативних товариств знаходимо у журналі «Світло» за 1912 р.² [14, 61]. Відомий український вчений, педагог, громадський діяч В.А. Арнаутов у своїй праці «Кооперування дітей» зауважував, що на Всеросійській кооперативній виставці, яка відбулася у 1913 р. в м. Києві, було відзначено роботу шкільних кооперативів Поділля та Київщини, де ініціаторами цієї справи були здебільшого місцеві учителі [1, 10]. Аналізуючи розвиток дитячого кооперативного руху він відзначав, що на Україні цей рух поширився у всіх регіонах, проте найбільшого розвитку досяг на Поділлі, Київщині, Волині, Одещині, Полтавщині та Харківщині. Він засвідчував, що у 1925 р. за статистичними даними з 13 округ існувало 100 шкільних кооперативів по містах і 470 по селах. У Харкові, в травні 1925 року на центральних курсах робітників дитруху викладалися лекції зі шкільної кооперації [1, 11].

Отже, незважаючи на значні перешкоди, що зустрів на шляху свого розвитку український шкільний кооперативний рух (відсутність підтримки з боку держави, складна політична та економічна ситуація в країні), він набув широкого поширення. На сторінках педагогічної преси повсюдно зустрічаємо заклики як провідників кооперативної справи, передових представників громадськості, так і звичайних учителів до кооперативного об'єднання школярів, активну дискусію з питань впровадження шкільної кооперації, обґрунтування форм і методів кооперативного навчання та виховання, поради щодо заснування таких організацій, зразки уставів їхньої діяль-

ності [2-10; 14; 15].

Нижче подаємо устав шкільного товариства, що виникло в с. Ольшані на Харківщині у 1919 р. [13, 3-4], який дає уявлення про особливості організації та діяльності українських шкільних кооперативних об'єднань початку ХХ століття як визначного явища в історії вітчизняної педагогічної думки.

Інна Гарбузова

Устав Ольшанського шкільного Общества Потребителей «Родная жизнь»

I. Общие положения

§ 1. Ольшанское Общество Потребителей «Родная жизнь», находящееся в сл. Ольшане Харьковского уезда на Павловке имеют целью: 1) снабжение всякого рода предметами школьного потребления, 2) содействие сбережениям членов путем приема от них вкладов и 3) всяческое содействие умственному и духовному развитию своих членов.

§ 2. Для осуществления указанных в § 1 целей обществу предоставляется: 1) производить покупку и продажу предметов школьного потребления; 2) организовывать свою библиотеку, клуб, устраивать чтения, рапорты и доклады, товарищеский суд, устраивать вечера и спектакли; 3) открывать при Обществе кассу взаимопомощи.

§ 3. Продажа товаров членам допускается лишь за наличные.

Примечание. Продажа товара и пользование учреждениями Общества допускается и посторонним школьникам, но с согласия общего собрания и на условиях, определяемых общим собранием.

§ 4. Общество имеет печать с обозначением своего наименования.

II. Состав Общества, права и обязанности его членов

§ 5. Членами настоящего Общества могут быть все учащиеся в с. Ольшане от 12 лет, проявившие согласие подчиняться настоящему уставу и постановлениям общего собрания.

Примечание. Лица в возрасте от 12 до 14 лет не пользуются правом участия в управлении делами Общества.

§ 6. Каждый товарищ, вступающий в Общество, вносит вступную плату в размере 50 к. по цене одного пая в размере 1 р. 50 к.

Примечание. Вступная плата не возвращается ни при добровольном выбытии, ни при исключении из Общества.

Примечание 2. Паи могут быть внесены и по частям в сроки, определенные общим собранием.

Примечание 3. Число паев, которым могут владеть члены Общества, определяется общим собранием.

² У журналі вміщено повідомлення про відкриття в с. Соколенцях Вінницького повіту учнями церковно-парафіяльної школи кооперативного товариства.

§ 7. Каждый член Общества несет ответственность по делам его в двукратном размере установленного пая.

§ 8. Член Общества может, подав письменное заявление, добровольно выйти из числа членов.

§ 9. Каждый новый член Общества дает обязательство личным примером искоренить хулиганство и некультурность. Он обязуется не только в своей среде, но и на стороне не употреблять ругательных выражений, не курить табаку и не пить водку.

§ 10. За невыполнение своих товарищеских обязанностей перед Обществом и за нетоварищеские вообще поступки каждый член из Общества может быть по постановлению общего собрания удален из Общества. Для постановления об исключении нужно две трети голосов всех членов Общества.

§ 11. Лицам по тем или иным обстоятельствам, вышедшим из Общества пай с пай с причитающимися на них дивидендами выдаются обратно кроме вступной платы.

III. Средства Общества

§ 12. Средства Общества разделяются на капиталы: 1) паевой, 2) основной, 3) специального назначения.

§ 13. Паевой капитал образуется из паевых взносов, а основной из пожертвований, вступных взносов и отчислений из доходов, кроме того, по постановлению общего собрания могут быть образуемы капиталы специального назначения (библиотечный, ссудный, театральный, экскурсионный и т.п.).

§ 14. Для усиления средств Общества могут быть с согласия общего собрания принимаемы вклады, а также заключаемы краткосрочные или долгосрочные займы.

§ 15. Для обслуживания кассы взаимопомощи может быть образуем специальный капитал ссудо-сберегательного характера, порядок пользования которым определяется особой инструкцией.

IV. Управление делами Общества

§ 16. Управление делами Общества возлагается на а) общее собрание и б) правление.

Примечание. Для заведования отдельными отраслями могут быть избираемы особые комиссии, действующие в согласии с правлением.

а) общее собрание

§ 17. Общие собрания бывают: а) очередные, созываемые Правлением не менее 2 раз в году и б) чрезвычайные по усмотрению Правления, или же по заявленному в правление письменному требованию ревизионной комиссии

или одной пятой части всех членов.

§ 18. Решению общего собрания подлежат все вопросы, возникающие из деятельности Общества.

§ 19. Правление обязано заранее уведомить всех членов о дне и порядке общего собрания.

§ 20. Общее собрание признается состоявшимся, если на нем присутствует не менее половины всех членов, и если в день, назначенный для собрания, не соберется означенного числа, то общее собрание должно быть созвано через неделю и при всяком числе собравшихся.

§ 21. Все выборы в общих собраниях, а также вопросы исключения из Общества решаются большинством двух третей голосов и закрытой баллотировкой.

§ 22. Все решения общего собрания заносятся в общую книгу протоколов.

б) правление

§ 23. На правление, состоящее из 3 лиц, возлагаются выполнение всех решений общего собрания и наблюдение за всеми делами Общества.

§ 24. К каждому полугодовому общему собранию Правление должно предоставить отчет о минувшей деятельности Общества и план будущей.

§ 25. Правление само избирает из своей среды председателя, казначея и секретаря.

§ 26. Каждые полгода по очереди выбывает один член Правления, а в первые 2 полугодия по жребию.

§ 27. Правление собирается не менее 1 раза в неделю. Все решения выносятся большинством голосов и заносятся в особую книгу протоколов. Все бумаги, исходящие от Правления должны подписываться председателем и другими членами правления.

§ 28. Члены Правления, как и все прочие должностные лица могут быть закрытой баллотировкой досрочно переизбраны.

V. Поверка дел Общества

§ 29. Для наблюдения за деятельностью органов управления, а также всякого рода комиссий, проверки отчетности и ревизии дел его, ежегодно, общим собранием избирается ревизионная комиссия.

§ 30. В частности на ревизионную комиссию возлагается: а) периодическая проверка наличных денег и сличение их с книгами и счетами, б) проверка наличия товара и сличение с записями по книгам, в) проверка отчетов книг и документов и предоставление общему собранию заключений, как о годовом отчете, смете и плане действия, так и о проверке действий Общества в течение года.

VI. Товарищеский суд

§ 31. В могущих возникнуть между товарищами распрях Общество может прибегнуть к товарищескому суду. Каждая сторона выбирает по одному судье, которые, собравшись сами, выбирают третьего председательствующего при решении дела. Постановления такого суда обязательны для спорящих, которые, подчиняясь решению, должны по-товарищески пожать друг другу руку.

§ 32. Все решения товарищеских судов заносятся в книгу протоколов.

VII. Прибыль и убытки

§ 33. Чистая прибыль, полученная за отчислением из паевого в основной капитал распределяется общим собранием: а) дивидендов на паи в размере не свыше 6%, б) на премию членам и посторонним заборщикам, в) на образование специальных капиталов.

§ 34. Оказавшийся по оборотам убыток покрывается из капиталов Общества, а в случае если убыток не покрывается, то недостающая сумма разбивается между членами Общества.

VIII. Ликвидация Общества

§ 35. Общество подлежит ликвидации: а) по постановлению общего собрания, б) если число членов меньше 7, в) в случае несостоятельности.

§ 36. Ликвидацию производят по постановлению общего собрания Правления и ревизионной комиссии вместе.

§ 37. За покрытием всех долгов оставшееся имущество не может быть разделено, а переходит другому приемщику цели культурного просвещения кружку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арнаутов В.А. Кооперування дітей (для вчителів та робітників дитруху). – К.: Книгоспілка, 1926. – 107 с.
2. Беляев П. История N-ской школьной кассы // Свободное воспитание. – 1915-1916. – № 5. – С. 39-50.
3. Кооперативъ среди учащихся // Кооперативная мысль. – 1916. – № 5-6. – С. 10-12.
4. Кооперація і вчителі // Світло. – 1914. – № 6. – С. 68.
5. Костенко П. З культурно-просвітньої діяльності Київського Кредитового Союзу // Народня справа. – 1918. – С. 21-22.
6. Ластівка І. Кооперативне виховання дітей // Світло. – 1914. – № 5. – С. 19-27.
7. Про розповсюдження сільсько-господарських знаннів шкільним і позашкільним шляхом // Народня справа. – 1918. – № 26. – С. 22-23.
8. Проти українства // Світло. – 1913. – № 9. – С. 60.
9. Ржепецький Б. Кооперація й школа. – Бердичів, 1919 – 79 с.
10. Стороженко Я. Нові перешкоди // Світло. – 1910. – № 2. – С. 33-36.
11. Тотоміанц В.Ф. Кооперація среди детей и юношества. – Петроград: Рабочее дело, 1918. – 61 с.
12. Туган-Барановський М.І. Політична економія. Курс популярний. – К.: Наукова думка, 1994. – 262 с.
13. Уставы школьных потребительских обществ и список литературы о школьных кооперативах (январь 1919 г.). – ЦДІАК України, ф. 1111, оп. 1, спр. 436. – 30 арк.
14. Шкільна кооперація // Світло. – 1912. – № 5. – С. 61.
15. Школьные кооперативы // Народный учитель. – 1916. – № 19-20. – С. 9-10.
16. Юдич Я. Народня просвіта й кооперація // Світло. – 1914. – № 7-8. – С. 16-22.